

Лекція 3. **Формування національної території України.**

1. Українська Слобожанщина: українська господарська колонізація та освоєння простору.
2. Південна Україна. Імперська фальсифікація історії: міста Південної України.
3. Крим. Кримські татари. Знищення культури та народу під владою Російської імперії та СРСР.

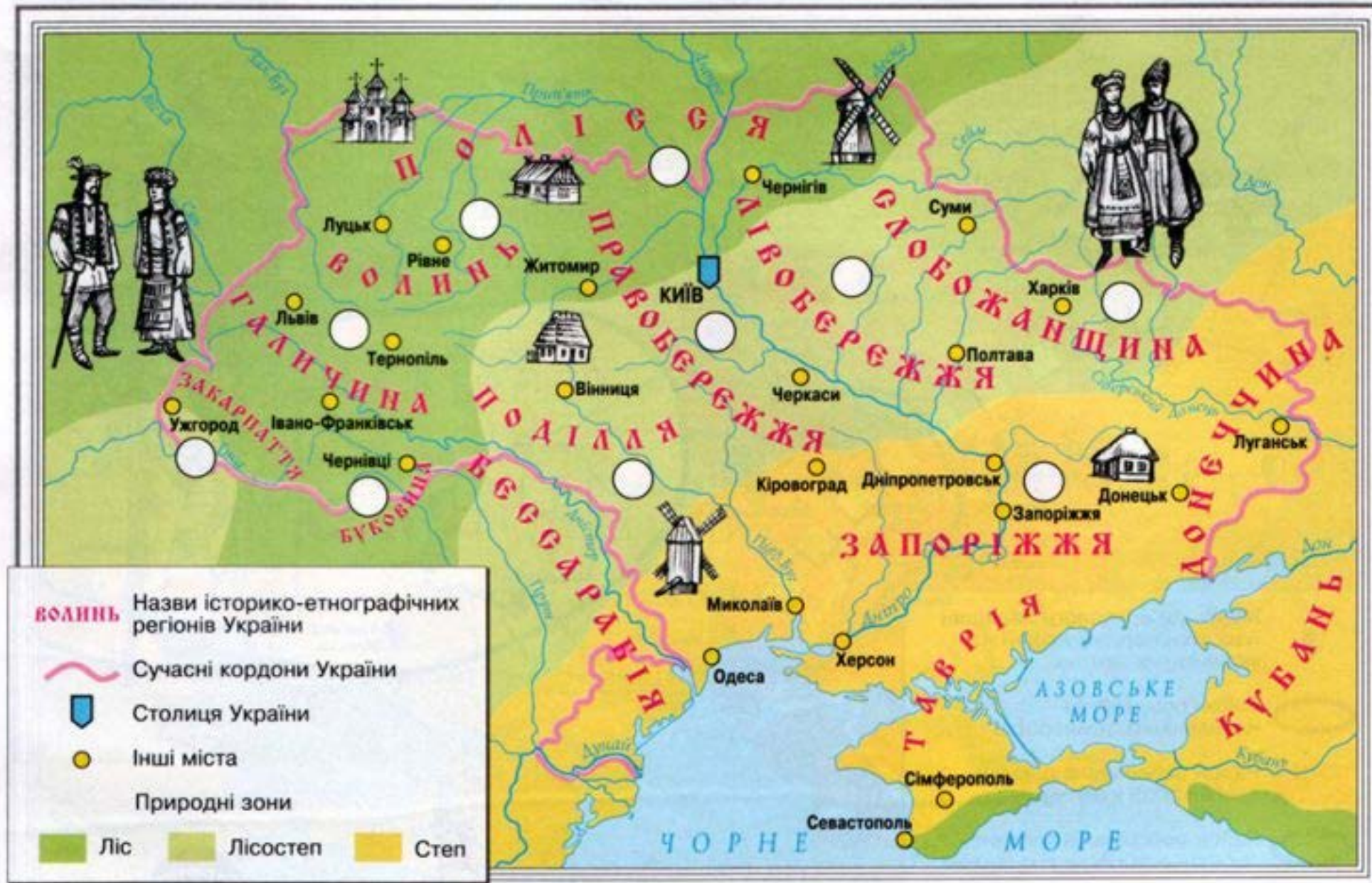
Література:

1. Турченко Ф.Г., Турченко Г.Ф. Проект «Новоросія»: 1764-2914. Ювілей на крові. Запоріжжя: ЗНУ, 2015.
2. Лицарі Дикого поля. Плугом і мушкетом. Український шлях до Чорного моря. Харків, 2016. 352 с.
3. Історія Криму та кримськотатарського народу. Навч. посібник. Під редк. Бекірова Г., Іванець А., Тищенко Ю., Громенко С., Аблаєв Б. Київ: «Кримська родина»; «Майстер книг», 2020. 200 с.
4. Історія Криму в запитаннях та відповідях. Київ: НВП «Вид-во «Наукова думка» НАН України». 2015

Відео (Інститут національної пам'яті України. Проєкт «Південь без міфів»)

- 1. Південь без міфів: історія Дніпра
https://www.youtube.com/watch?v=TXlqyu-EDoU&list=PLitKIb_cEyqehNHogITFVll7HsGHIA2-&index=2
- 2. Південь без міфів: історія Одеси
https://www.youtube.com/watch?v=py8lt7hfixk&list=PLitKIb_cEyqehNHogITFVll7HsGHIA2-&index=1
- 3. Південь без міфів: історія Маріуполя
https://www.youtube.com/watch?v=vS1-_AtkOyc&list=PLitKIb_cEyqehNHogITFVll7HsGHIA2-&index=3

ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНІ РЕГІОНИ УКРАЇНИ

УКРАЇНА Етнографічні регіони

* Етнографічні регіони станом на кін. XIX – поч. XX ст. в межах сучасної державної території України виділені за комплексами ознак матеріальної культури – житла та одягу (за Т.Косміною і О.Косміною)

- СЛОБІДСЬКА УКРАЇНА, Слобожанщина, Слобідщина — історико-геогр. регіон на сх. України та прилеглих територіях Росії. Утворилася в результаті колонізації українцями Дикого поля в 2-й пол. 17 — 18 ст. Охоплювала територію: у межах сучасної України — майже всю Харківську область, пд.-сх. частину Сумської області, більшу частину Луганської області (крім її пд.-сх. частини) і невелику частину Донецької області (на її півночі); у межах сучасної РФ — пд. частини Белгородської, Воронежської і Курської областей.
- В основі формування регіону – *колонізаційні процеси*, які розвивалися нерівномірно хронологічно, політично та територіально.
- Маслійчук В.Л. СЛОБІДСЬКА УКРАЇНА [Електронний ресурс] http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Slobidska_Ukraina

- Плем'я сіверян
- Чернігівське, Переяславське, Чернігово-сіверське князівства
- Після битви на Синіх водах – Велике князівство Литовське
- Початок 16 ст. - московсько-литовські прикордонні війни
- Територія поза політичними, соціальними та державними структурами, тому зона інтересу :Українці-татари-Москва -
- Уходництво, торгівля та взаємні грабунки
- Два напрями колонізації:
 - А) українська господарська
 - Б) московська «оборонна експансія»

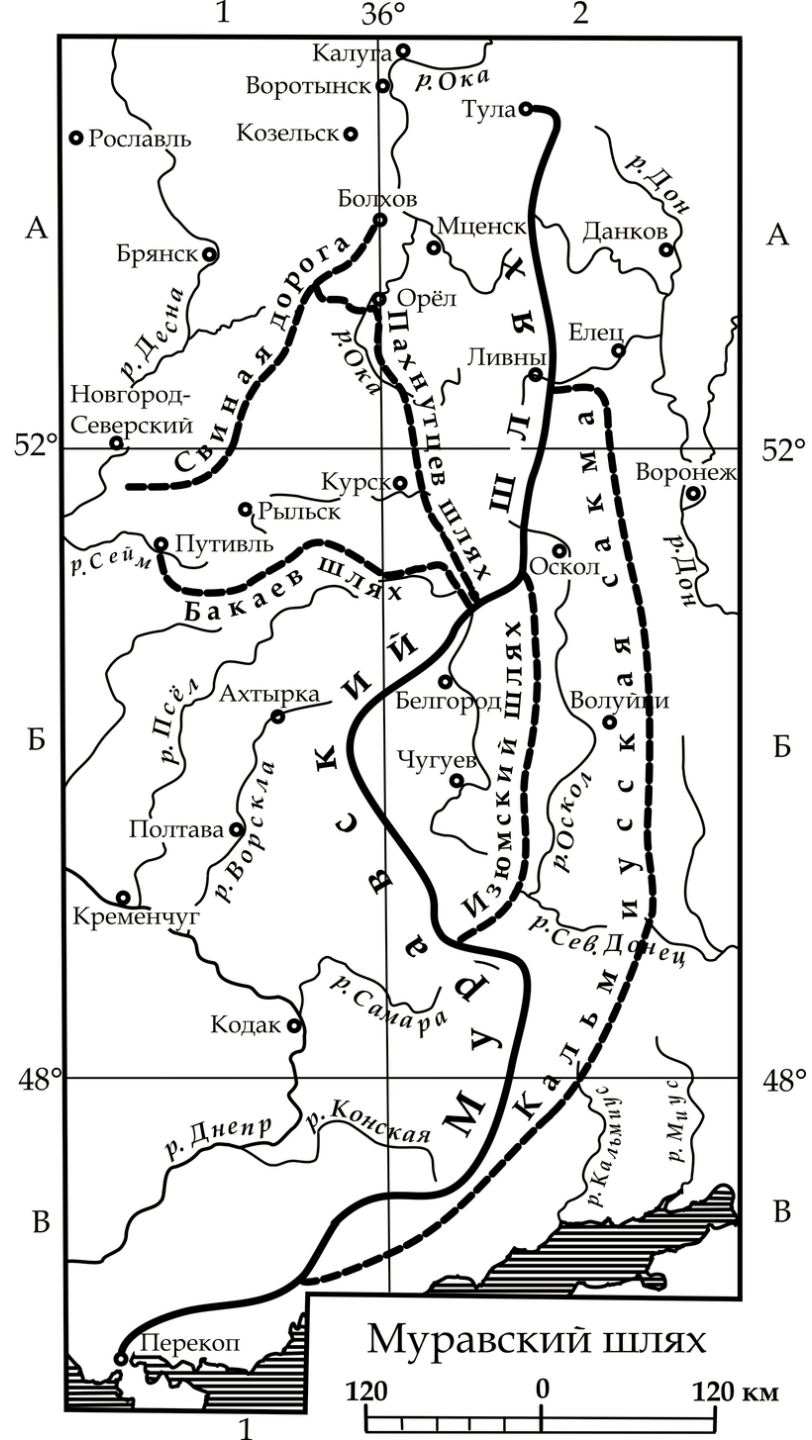
- ■ ■ ■ Південно-східна межа розселення українців у XV ст.
- Напрями татарських походів наприкінці XV — на початку XVI ст.
- ← Похід турецько-молдавського війська проти Польщі у 1498 р.
- ||||| Українські землі, збедлюднені внаслідок нападів татар
- Межа розселення українців на середину XVI ст.
- “Дике поле” — незаселені прикордонні території між литовськими і турецько-татарськими володіннями
- Канів Головні осередки формування українського козацтва
- Напрями козацької колонізації
- ✕ Бій козаків у складі польського війська з татарами у 1489 р. (перша згадка про козаків у писемних джерелах)
- Перший відомий похід козаків проти турецьких володінь (1492 р.)
- Заснування Хортицької Січі Дмитром Вишневецьким (1556 р.)
- ✦ Головні замки, зведені за наказом литовських князів на українських землях для захисту від татар
- а б Володіння Османської імперії (а) та її васалів (б)
- Кордони держав на середину XVI ст.
- Східний кордон Священної Римської імперії

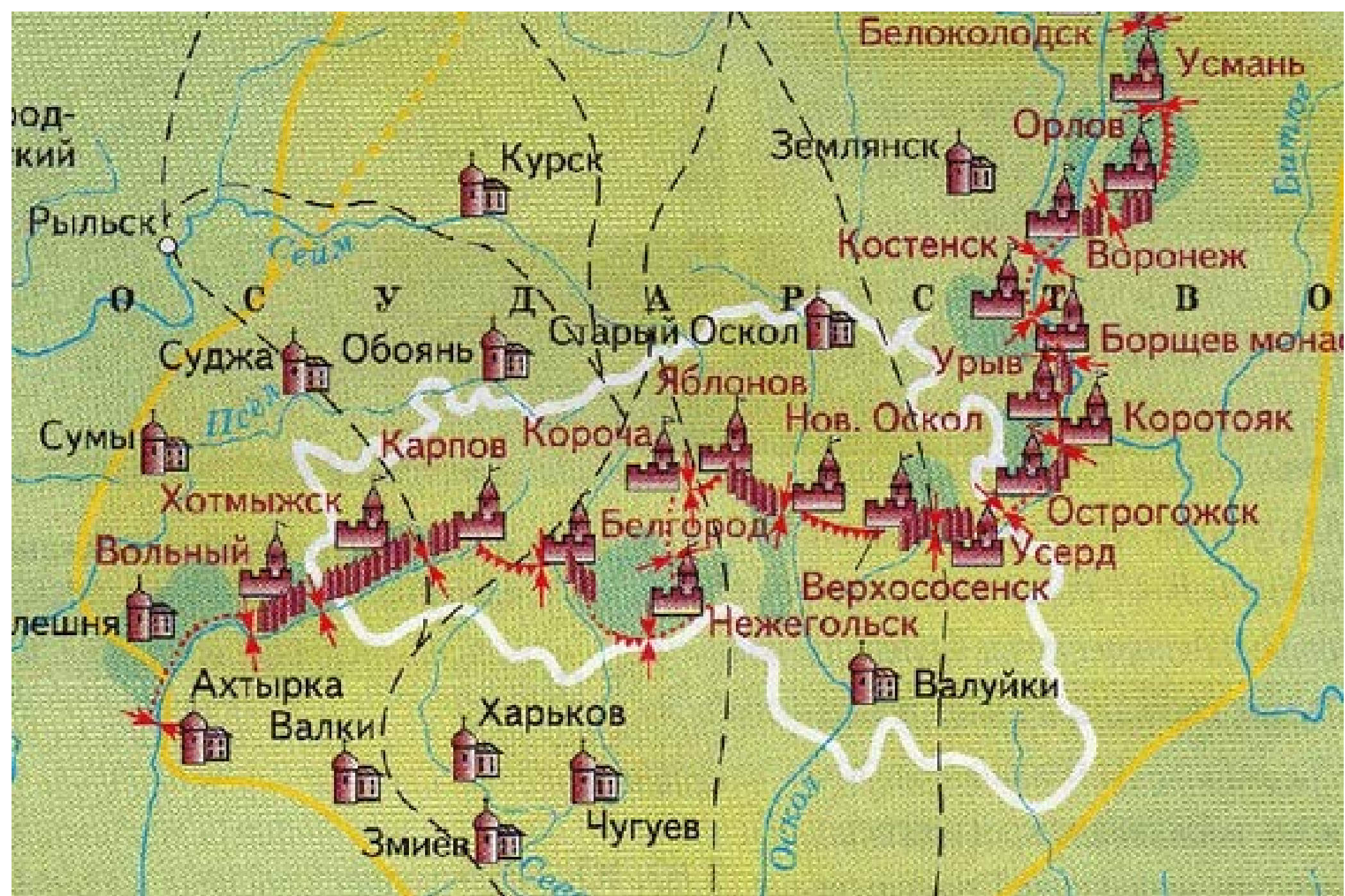

ЧИСЕЛЬНІСТЬ УКРАЇНЦІВ, ЯКІ ПОТРАПИЛИ ДО ТАТАРСЬКОЇ НЕВОЛІ

ІЗІОМСЬКА ЛІНІЯ. 1680 р.

Dr A. J. Zakrzewski

Macura6 1:3 500 000

Українська колонізація успішна:

- Козацькі демократичні традиції соціальної та політичної організації (полково-сотенний устрій) – поєднував політичну та оборонну функції
- Досвід ухоронництва
- Козацтво
- Звичні природні умови
- Активна господарська діяльність
- Самі московські царі – зацікавлені в козацьких переселенцях, як для сторожової служби
- Наприкінці 17 ст. – 100 тис населення, наприкінці 18 ст. – 1 млн.
- 90% - українці.

Знищення автономії Слобожанщини:

- Катерина II
- 1764 – скасування автономії слобідських полків, козаки – військові обивателі
- 1765 – створено 5 гусарських полків, Слобідсько-Українську губернію
- 1835 – Харківська губернія

Південна Україна

- Русь – шлях «із варяг у греки» – поселення, форпости, переправи – Крарійська (сучасне Запоріжжя), Протолче (Хортиця)
- Велике князівство Литовське – друга половина 14 ст. – початок 15 ст. – поширило владу до узбережжя Чорного моря. Однак у 15 ст. – територія перейшла під контроль Кримського ханства.
- Уходництво, торгівля
- Поселення (литовські, українські, татарські) – городище Тягинь - у 14 ст. – литовська фортеця, потім татарська...
- Передумова посилення української колонізації на південь до Причорномор'я та Приазов'я – козацтво. Тоді з'являються постійні поселення

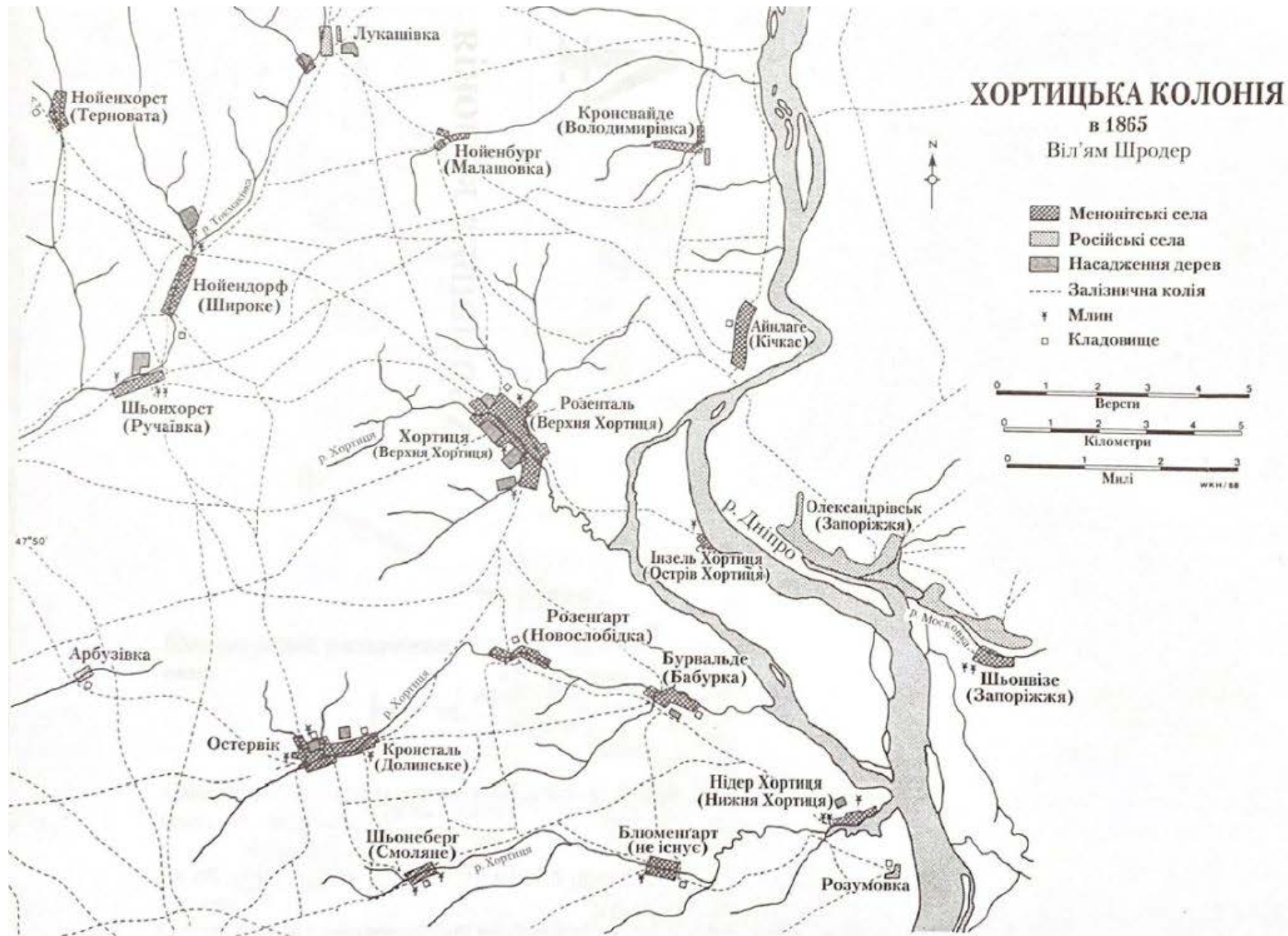
Поселення:

- Наприкінці 16 ст. – Стара Самара (Самарський Пустельно-Миколаївський монастир, містечко Самарчик/Новоселиця/Новомосковськ)
- Наприкінці 16 ст. - Микитин Перевіз (Нікополь); на місці генуезького поселення Адомаха зведено козацький форпост Домаха (Маріуполь)
- 1645 р. – Новий Кодак
- Середина 18 ст. – поселення Ольховате, Глинськ...
- 1. Південь без міфів: історія Дніпра https://www.youtube.com/watch?v=TXlqyu-EDoU&list=PLitKIb_cEyqehNHogITFVlll7HsGHIA2-&index=2
- 2. Південь без міфів: історія Одеси https://www.youtube.com/watch?v=py8lt7hfixk&list=PLitKIb_cEyqehNHogITFVlll7HsGHIA2-&index=1
- 3. Південь без міфів: історія Маріуполя https://www.youtube.com/watch?v=vS1-AtkOyc&list=PLitKIb_cEyqehNHogITFVlll7HsGHIA2-&index=3

Політика Російської імперії:

- 1. Іноземна колонізація – створити протипагу козацькому та українському населенню :
- 1753 р. – 1764 рр. Нова Сербія, Слов'яносербія (розформовані т.я. малочисельне населення), згодом німецькомовні колонії
- 1764 р. – «План роздачі казенних земель у Новоросійській губернії» – землі Н.г. оголошувались власністю імперії, які роздавались на певних умовах (умова – заселення селянами)
- 2. 1764 р. – створення Новоросійської губернії
- 3. 1783 р. – приєднання Криму до імперії (після перемоги у російсько-турецькій війні Крим у 1774 р. – незалежність)
- 1775 р. – знищення Запорозької Січі, землі поділені між Азовською та Новоросійською губерніями
- 1783 р. – поширено загальноросійський адміністративний устрій,

«Грецький проєкт» Російської імперії:

- План продовження просування Російської імперії на Туреччину, експансії влади на Балкани – сотворити на руїнах Туреччини підконтрольну Росії православну новогрецьку державу «Нова Греція»
- Південь України – у назвах міст грецькі елементи, прагнули створити тут зразкову «грецьку» колонію; як плацдарм для реалізації «грецького проєкту».
- Після смерті Катерини II «грецький проєкт» зійшов на нівець, проєкт створення Новоросії не досяг мети.

- Однак, у складі населенні південних губерній переважали українці – проект колонізації не досяг мети:
- Херсонська та Катеринославська губернії 1850 рр. – 73,5% українці.
- 1914 р. :
- Українці 56,7%
- Росіян – 21%
- Євреї – 7,4%
- Німці – 4,4%

!!!! Розвиток торгівлі через чорноморські порти – один із факторів прискорення злиття українських земель у єдиний національно-економічний організм – як одна із передумов формування української модерної нації)

Кримські татари

- Не тотожні поволзьким татарам, різний етногенез:
- Поволзькі татари – в етногенезі волзькі булгари та кипчаки
- Кримські татари – половці
- Етногенез - XI столітті із опануванням кримських степів половцями, асиміляції залишків місцевого населення, переважно тюркського.
- Окремішності кримських половців сприяла географічна ізоляція півострова від інших великих кочовищ у Придніпров'ї.
- Монгольське вторгнення у середині XIII ст. принесло спільноті кримських тюрків лише правлячу династію – нащадків Чингізхана (аналогічні процеси відбувалися по всій Євразії).

- Золота Орда на початку XV століття була вже не жорстко централізованою державою, а конгломератом більш-менш самостійних областей (зокрема Криму).
- Хаджі Герай – перший хан (1441-1466).
- 1478 – залежність від Османської імперії
- У середині 18 ст. у середовищі кримської еліти сформувалась проросійська група . 1771 р. – у Крим – російські війська.
- 1775 р. – внаслідок незадоволення населення зміщено хана, новий хан - Девлет 4 Герай – протурецька та антиросійська позиція.
- 1777 р. - ханом проголошено Шагін Греая (проросійський) – останній хан

- з XV ст. до початку 18 ст. великі московські князі платили кримським ханам велику данину
- 1768-1774 рр. – російсько-турецька війна
- 1770 р. – союз ногайців із Російською імперією
- 1771 р. – входження російських військ у Крим на чолі із князем Долгоруковим . (+запорозці, ногайці).
- 1774 р. – незалежність Кримського ханства від Османської імперії
- Кримські татари – партизанська війна.
- 1783 – анексія імперією Кримського ханства

МОСКОВСЬКА ІМПЕРІЯ

УКРАЇНА
Населені пункти
Запорозжя у XVIII ст.

ГЕТЬМАНЩИНА (до 1764 р.)

СЛОБІДСЬКА УКРАЇНА (до 1765 р.)
Слобідсько-Українська губернія (1765-1780)

РІЧ ПОСПОЛИТА
(до 1793 р.)
Нова Сербія (1752-1764)

Едісанська ногайська орда (до 1771 р.)
ОСМАНСЬКА ІМПЕРІЯ

КРИМСЬКЕ ХАНСТВО
(1441 - 1783)

Ногаї (до 1790 р.)
КРИМСЬКЕ ХАНСТВО
(1441 - 1783)

ЧОРНЕ МОРЕ

АЗОВСЬКЕ МОРЕ

Земля війська Донського

Кордони сучасної України

Ногайці, ногайська орда – держава кочовиків, що виникла в процесі розпаду Золотої Орди наприкінці 14- на початку 15 ст. на основі субстратів половецько-кіпчацьких, монгольських груп тощо. Мова – тюркської групи.

- Назва – від політонім, від імені засновника хана Едигея-Ногая.
- Охоплювали велику територію - Прикапій, Приуралля, від Волги до Іртиша...
- Середина 16 ст. – розпад, кілька утворень-орд – Дежембуйлуцька, Єдисанська, Єдичкульська..
- 20-30 рр. 17 ст. – завойовані калмиками, частина мігрувала до Пн-Зх Причорномор'я, під владу Кримського ханства.
- 1770 р. – протекторат Росії
- Частина емігрувала до Туреччини, частину Росія оселила в Приазов'ї
- Наприкінці 18 ст. – наказ переселитися на Урал, але багатьох вбили російські війська
- Сучасні ногайці – Поволжя, Північний Кавказ...

- Кінець 18 ст. - 92% населення Криму – татари
- Еміграція татар до Туреччини+ переселення російських військових
- 1864 р. – татар 50% населення
- 1897 р. – 36%
- 1917 р. – за рахунок білогвардійців – більшість росіяни (41%) – у подальшому тенденція зберігалась. (к т.ч. за рахунок прибуття робітників)
- 1944 р. – депортація, зміни географічних назв, соціально-економічна та демографічна криза .
- 1954 р. – передача УРСР.

Населення Криму	Поч. 18 ст.	1760—1770	1795	1816	1835	1850	1858	1864	1897	1917	1920	1926	1934	1937	1939	1959	1979	1989	2001
Загалом, тис.	467	454,7	156,4	212,6	279,4	343,5	331,3	198,7	546,7	749,8	718,9	713,8	832	996,8	1 123,8	1 201,5	2 135,9	2 430,5	2 024,056
Кримські татари, %	95,1	92,6	87,6	85,9	83,5	77,8	73	50,3	35,6	28,7	26	25,1	23,8	20,7	19,4	-	0,7	1,6	12,1
Росіяни, %	-	-	4,3	4,8	4,4	6,6	12,6	28,5	33,1	41,2	44,1	42,2	44	47,7	49,6	71,4	68,4	67,1	58,3
Українці, %	-	-	1,3	3,7	3,1	7	4	-	11,8	8,6	7,4	10,9	10,9	12,9	13,7	22,3	25,6	25,8	24,3